

Historie rodzinne

Znak jakości przyznany CBOS przez
Organizację Firm Badania Opinii i Rynku 11 stycznia 2018 roku

Fundacja Centrum Badania Opinii Społecznej
ul. Świętojerska 5/7, 00-236 Warszawa
e-mail: sekretariat@cbos.pl; info@cbos.pl
<http://www.cbos.pl>
(48 22) 629 35 69

SPIS TREŚCI

Zainteresowanie historią rodziny i wiedza o niej	1
Pamiętki rodzinne	10
Odwiedzanie grobów przodków.....	15
Aneks	17

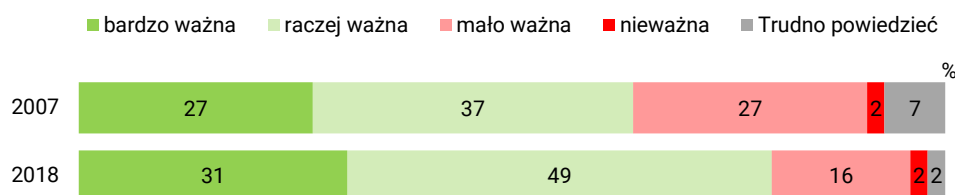
Zgłębianie historii rodzinnej jest bardziej interesujące i emocjonujące niż historii powszechnej, ponieważ ta pierwsza dotyczy nas samych. Za jej odkrywaniem stoją najrozmaitsze motywacje, począwszy od pragmatycznych, ukierunkowanych na korzyści materialne lub niematerialne, związane choćby ze statusem społecznym, przez potrzebę zakorzenienia i poczucia ciągłości, czasem także nadania sensu lub wartości własnemu życiu, poprzez powiązanie go z dokonaniem przeszłych pokoleń, a na zwykłej ciekawości poznawczej kończąc. Oczywiście mogą stać za tym jeszcze inne pobudki. Co jednak wydaje się istotne, poznawanie historii – nie tylko dotyczącej własnej rodziny (choć ta często stanowi punkt wyjścia szerszych zainteresowań) – umożliwia istnienie pewnej ciągłości, o której można mówić w jej wymiarze indywidualnym jako o elemencie określania własnej tożsamości, ale także na poziomie wspólnoty, w którą wpisujemy się uzyskując świadomość historyczną. W badaniu¹ chcieliśmy sprawdzić, jakie jest zainteresowanie rodzinną historią i wiedza o niej, a także w jaki sposób wyraża się pamięć o przeszłości.

ZAINTERESOWANIE HISTORIĄ RODZINY I WIEDZA O NIEJ

Polacy zgadzają się co do tego, że wiedza o historii rodziny jest ważna. Co więcej, świadomość znaczenia tej wiedzy znacznie wzrosła w ciągu ostatnich jedenastu lat. W tym okresie zwiększył się z 64% do 80% odsetek osób przekonanych, że wiedza o losach własnej rodziny jest istotna.

CBOS

RYS. 1. Czy w Pana(i) przekonaniu wiedza o historii swojej rodziny jest:

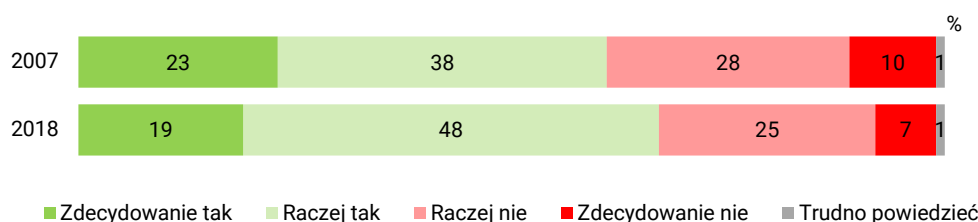

¹ Badanie „Aktualne problemy i wydarzenia” (337) przeprowadzono metodą wywiadów bezpośrednich (face-to-face) wspomaganym komputerowo (CAPI) w dniach 7–14 czerwca 2018 roku na liczącej 989 osób reprezentatywnej próbie losowej dorosłych mieszkańców Polski.

Ogółem ponad dwie trzecie badanych (67%) deklaruje, że interesuje się historią swojej rodziny, w tym blisko jedna piąta (19%) wyraża to zainteresowanie w sposób zdecydowany. Wprawdzie odsetek osób zainteresowanych dziejami własnej rodziny wzrósł w ciągu ostatnich jedenastu lat o 6 punktów procentowych, jednak nieco zmniejszył się (o 4 punkty) odsetek tych, które można określić jako bardzo nimi zainteresowane.

CBOS

RYS. 2. Czy interesuje się Pan(i) historią swojej rodziny, jej przeszłymi losami, czy też nie?

Jak pokazują analizy, zainteresowanie historią własnej rodziny wyrażają na ogół ci sami ludzie, którzy interesują się historią swojej miejscowości oraz częściej niż przeciętnie śledzą wydarzenia polityczne w kraju.

TABELA 1

Czy interesuje się Pan(i) historią swojej rodziny, jej przeszłymi losami, czy też nie?*	Czy interesuje się Pan(i) historią miejscowości, w której Pan(i) mieszka?				
	Bardzo mnie to interesuje	Trochę mnie to interesuje	Niezbyst mnie to interesuje	Zupełnie mnie to nie interesuje	Trudno powiedzieć
	w procentach				
Zdecydowanie tak	46	46	4	2	2
Raczej tak	20	63	12	4	1
Nie**	7	43	27	22	1

*Pominięto odpowiedzi „trudno powiedzieć”

**Połączono odpowiedzi: „raczej nie” i „zdecydowanie nie”

TABELA 2

Czy interesuje się Pan(i) historią swojej rodziny, jej przeszłymi losami, czy też nie?*	Jak określił(a)by Pan(i) swoje zainteresowanie polityką? Czy jest ono:				
	bardzo duże lub duże	średnie	nikłe, niewielkie	żadne	określił(a)bym to inaczej
	w procentach				
Zdecydowanie tak	28	41	20	9	2
Raczej tak	18	49	22	10	1
Nie**	11	38	27	24	0

*Pominięto odpowiedzi „trudno powiedzieć”

**Połączono odpowiedzi: „raczej nie” i „zdecydowanie nie”

Spśród cech społeczno-demograficznych zainteresowanie losami rodziny determinuje przede wszystkim poziom wykształcenia (analogicznie do zainteresowania historią miejscowości oraz bieżącymi wydarzeniami politycznymi). Dzieje rodziny są absorbujące zwłaszcza dla osób z wyższym wykształceniem: łącznie 75% z nich interesuje się tym tematem, w tym 28% wyraża swoje zainteresowanie w sposób zdecydowany. Ponadto najsilniej interesują się losami własnej rodziny

osoby najlepiej sytuowane: o miesięcznych dochodach *per capita* 2500 zł i więcej, zadowolone z warunków materialnych swojego gospodarstwa domowego oraz mieszkańcy dużych miast.

Istotne znaczenie dla zainteresowania dziejami rodziny ma religijność: kwestia ta jest szczególnie zajmująca dla osób najbardziej religijnych, uczestniczących w praktykach religijnych kilka razy w tygodniu, a stosunkowo najmniej – dla niepraktykujących.

Jednym z przejawów zainteresowania historią rodziny, a zarazem sposobów przekazywania między pokoleniami wiedzy o jej losach są rozmowy o przeszłości rodziny. Prawie co szósty badany (16%) deklaruje, że w jego rodzinie często podejmuje się takie rozmowy. Niemal połowa (47%) przyznaje, że kwestie te są od czasu do czasu poruszane w gronie rodzinnym. Pozostali (łącznie 37%) rozmawiają o przeszłości rodziny rzadko lub wcale. Od 2007 roku nieco przybyło osób deklarujących, że w ich rodzinie przynajmniej od czasu do czasu prowadzi się rozmowy na tematy związane z jej historią.

TABELA 3

Czy w Pana(i) rodzinie rozmawia się na tematy związane z przeszłością Waszej rodziny?*	Wskazania respondentów według terminów badań		
	1999	2007	2018
	w procentach		
Tak, często	17	16	16
Tak, od czasu do czasu	44	42	47
Raczej rzadko	19	30	26
Nie rozmawiamy wcale na te tematy	19	11	11
Trudno powiedzieć	2	1	0

* W 1999 roku pytanie brzmiało: „Czy w Pana(i) rodzinie – bliższej i dalszej – rozmawia się lub rozmawiało się o historii Waszej rodziny, jej dawniejszych losach?”

Rozmawianie o przeszłości rodziny jest silnie powiązane z zainteresowaniem tą problematyką.

TABELA 4

Czy interesuje się Pan(i) historią swojej rodziny, jej przeszłymi losami, czy też nie?*	Czy w Pana(i) rodzinie rozmawia się na tematy związane z przeszłością Waszej rodziny?				
	Tak, często	Tak, od czasu do czasu	Raczej rzadko	Nie rozmawiamy wcale na te tematy	Trudno powiedzieć
	w procentach				
Zdecydowanie tak	43	45	10	2	0
Raczej tak	14	62	21	3	0
Nie**	4	24	43	29	0

*Pominięto odpowiedzi „trudno powiedzieć”

**Połączono odpowiedzi: „raczej nie” i „zdecydowanie nie”

Częstość rozmów na temat dziejów rodziny różnicuje z jednej strony religijność, mierzona częstością praktyk religijnych, z drugiej zaś status społeczno-ekonomiczny. Oznacza to, że rozmawianie o historii rodziny może po części wiązać się z pewnym systemem wartości, w którym pielęgnowanie i podtrzymywanie pamięci o przeszłości jest ważne, a po części – świadczyć o szerszych horyzontach poznawczych i zainteresowaniach wykraczających poza codzienność. Najczęściej kwestię przeszłości rodziny poruszają osoby uczestniczące w praktykach religijnych kilka razy w tygodniu (29% z nich robi to często). O tym, że jest to temat rozmów wielokrotnie podejmowany w ich rodzinach, mówią

ponadprzeciętnie często badani z wyższym wykształceniem (22%) oraz respondenci dobrze sytuowani: o miesięcznych dochodach *per capita* 2500 zł i więcej (22%). Z kolei najrzadziej skłonni są omawiać losy swojej rodziny osoby oceniające warunki materialne swojego gospodarstwa domowego jako złe (28% z nich w ogóle nie rozmawia na ten temat).

Z biegiem czasu bardzo wyraźnie przybywa osób, które deklarują wiedzę obejmującą nie tylko to, co wydarzyło się w rodzinie w okresie życia respondenta oraz w czasie młodości jego rodziców, ale także – młodości dziadków, a nawet dalszych przodków. Jeszcze w drugiej połowie lat osiemdziesiątych niespełna jedna trzecia badanych przyznawała, że ich znajomość rodzinnej historii sięga młodości dziadków, pradiadków lub dalszych przodków, w latach dziewięćdziesiątych deklaracje takie składało mniej więcej dwie piąte respondentów, w ubiegłej dekadzie – nieco ponad połowa, w tym roku zaś niemal dwie trzecie.

Obecnie największa część badanych (44%) deklaruje, że ma wiedzę sięgającą dwóch pokoleń wstecz. Więcej niż co czwarty (27%) wie, co było za życia jego rodziców, a co jedenasty (9%) nie ma nawet takiej orientacji. Natomiast 15% respondentów zna losy pradiadków, a kolejne 4% – jeszcze wcześniejszych pokoleń.

CBOS

RYS. 3. Jak daleko w przeszłość sięga Pana(i) wiedza o swojej rodzinie?

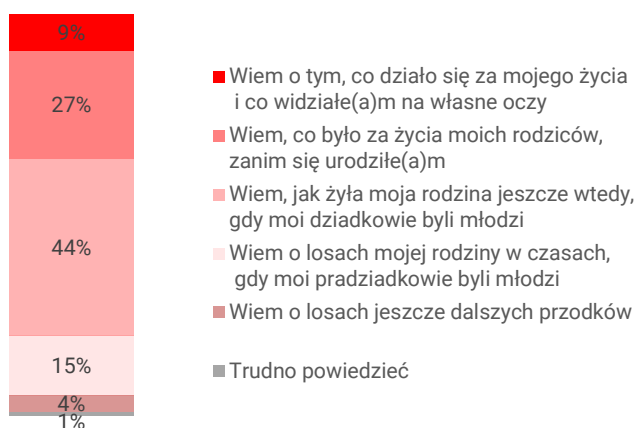

TABELA 5

Zasób wiadomości o przeszłości rodziny	Wskazania respondentów według terminów badań					
	'70*	'87**	'94**	'99	'07	'18
	w procentach					
Wiedza o tym, co działo się za życia respondenta	27	26	18	21	13	9
Wiedza o życiu rodziców respondenta przed jego przyjściem na świat	37	40	38	36	32	27
Wiedza o czasach młodości dziadków, pradiadków lub dalszych przodków	30	32	43	41	53	63
Trudno powiedzieć, wychowywałem(a)m się poza rodziną	6	2	0	1	2	1

* Badania J. Szackiego zrealizowane przez OBOP. Zob. J. Szacki, *Tradycja i współczesność*, OBOPiSP, Warszawa 1973

** Badania CBOS na zlecenie „Polityki”

Znajomość historii rodziny różnicuje przede wszystkim poziom wykształcenia i, szerzej, status społeczno-ekonomiczny badanych. Zdecydowanie najdalej sięgającą wiedzę na temat przeszłości rodziny mają osoby z wyższym wykształceniem. Ogółem 81% z nich deklaruje, że ma wiedzę o losach rodziny sięgającą przynajmniej czasów młodości ich dziadków. Taką orientacją w tej kwestii wykazuje się znacznie mniej osób z wykształceniem podstawowym (47%), zasadniczym zawodowym (50%), a nawet średnim (68%). Większej wiedzy o przeszłości rodziny sprzyja dobra sytuacja materialna – ponadprzeciętne dochody *per capita*. Z kolei do najslabiej zorientowanych co do losów rodziny należą badani źle oceniający warunki materialne swojego gospodarstwa domowego – tylko 40% z nich ma wiedzę sięgającą przynajmniej czasów młodości dziadków, a aż 21% deklaruje, że ich wiedza ogranicza się do okresu ich własnego życia.

Co ciekawe, znajomość historii rodziny różnicuje w pewnej mierze zamieszkiwanie obszarów wyznaczonych według granic rozbiorowych. Najdalej sięgającą wiedzę na ten temat mają osoby mieszkające w dawnym zaborze rosyjskim, natomiast najslabiej zorientowani są mieszkańcy ziem, które przed zaborami należały do Niemiec.

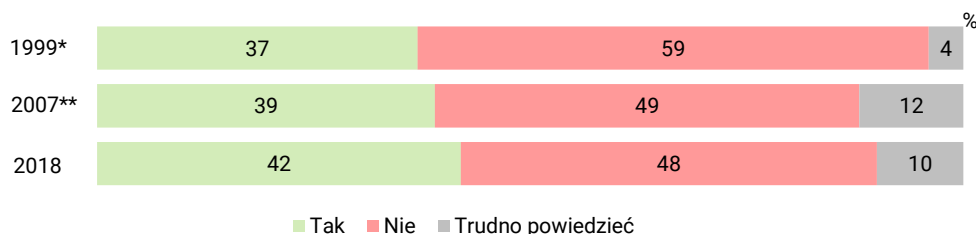
TABELA 6

Zaborcy	Zasób wiadomości o przeszłości rodziny			
	wiedza o tym, co działo się za życia respondenta	wiedza o życiu rodziców respondenta przed jego przyjściem na świat	wiedza o czasach młodości dziadków, pradziadków lub dalszych przodków	Trudno powiedzieć
	w procentach			
Austriacki	10	25	65	0
Rosyjski	7	19	73	1
Pruski	11	28	60	1
Przed zaborami ziemie niemieckie	12	38	50	0

Ponad dwie piąte badanych (42%) deklaruje, że w ich rodzinie byli ludzie, którzy brali udział w ważnych wydarzeniach historycznych w XX wieku. Obecnie, mimo zawężenia (do XX wieku) okresu, którego dotyczyło pytanie, nieco więcej osób niż w ubiegłych dekadach wskazuje na udział członków rodziny w ważnych wydarzeniach dziejowych.

CBOS

RYS. 4. Czy w Pana(i) rodzinie byli ludzie, którzy brali udział w ważnych wydarzeniach historycznych w XX wieku?

* W 1999 roku zadawaliśmy pytanie w brzmieniu: Czy w Pana(i) rodzinie byli lub są ludzie, którzy brali udział w ważnych wydarzeniach historycznych?

** W 2007 roku zadawaliśmy pytanie w brzmieniu: Czy w Pana(i) rodzinie byli ludzie, którzy brali udział w ważnych wydarzeniach historycznych – osoby, z których Pan(i) i Pana(i) rodzina jest dumny(a)?

Jak wynika z deklaracji badanych, na losach polskich rodzin w największym stopniu zaważyła II wojna światowa. Doświadczenie wojny, czy to poprzez czynny udział w walkach czy też poprzez bycie ofiarą represji i prześladowań, kształtuje pamięć o dziejach rodziny w większym stopniu niż jakiegokolwiek inne wydarzenie XX wieku. Ogółem 88% respondentów deklarujących, że w ich rodzinie byli ludzie, którzy brali udział w ważnych wydarzeniach historycznych, nawiązuje do II wojny światowej. Badani z reguły ogólnie wspominają o doświadczeniach wojny i okupacji, natomiast ci, którzy są bardziej precyzyjni, najczęściej mówią o represjach ze strony Niemców, pobycie w obozie koncentracyjnym, robotach przymusowych oraz działalności w AK, walce podziemnej, partyzantce. Spora grupa ankietowanych wymienia wcześniejsze wydarzenia historyczne: 10% wskazuje na udział przodków w I wojnie światowej, 6% – w powstaniach śląskich lub w powstaniu wielkopolskim, 5% – w wojnie polsko-bolszewickiej. Zauważalny odsetek badanych (6%) wskazuje na zaangażowanie członków rodziny w działalność opozycyjną w okresie PRL, m.in. w działania „Solidarności”, udział w strajkach. W porównaniu z rokiem 1999 ankietowani częściej deklarują udział członków rodziny w II wojnie światowej, rzadziej w I wojnie światowej.

ODPOWIEDZI OSÓB TWIERDZĄCYCH, ŻE CZŁONKOWIE ICH RODZIN BRALI UDZIAŁ W WAŻNYCH WYDARZENIACH HISTORYCZNYCH

TABELA 7

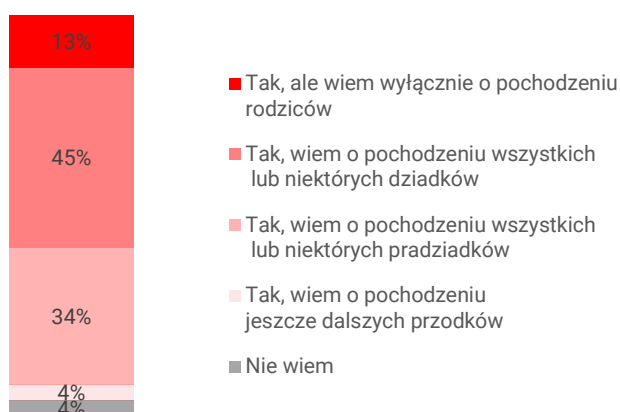
Czy w Pana(i) rodzinie byli ludzie, którzy brali udział w ważnych wydarzeniach historycznych w XX wieku? Jakże to były wydarzenia?	1999* (N=409)	2018 (N=411)
	w procentach	
Powstania narodowe i niepodległościowe – udział w powstaniach śląskich, w powstaniu wielkopolskim	3	6
I wojna światowa	19	10
Rok 1920, wojna z bolszewikami, bitwa warszawska	4	5
II wojna światowa	80	88
II wojna światowa, okupacja – ogólnie	49	55
Represje ze strony Niemców, np. pobyt w obozie koncentracyjnym, roboty przymusowe, śmierć wskutek represji, prześladowań	7	10
Udział w AK, walce podziemnej, konspiracji, partyzantce	10	8
Pobyt w wojsku polskim na Zachodzie, np. w armii Andersa, bitwa pod Monte Casino	4	5
Udział w konkretnych bitwach, akcjach w czasie II wojny światowej, np. w bitwie nad Bzurą	7	4
Powstanie warszawskie	2	3
Represje ze strony Rosjan, np. przesiedlenia, zsyłka na Sybir, łagry, Katyń	6	2
Pobyt w wojsku polskim na Wschodzie, u gen. Świerczewskiego	2	<1
Ukrywanie Żydów w czasie wojny	-	<1
Represje po wojnie, w czasach stalinowskich	1	-
Wydarzenia wojenno-niepodległościowe oraz represje – bez bliższego określenia czasu i charakteru	5	2
Działalność opozycyjna po wojnie, rok 1956 i następne, rok 1980, działalność w "Solidarności", udział w strajkach, stan wojenny	3	6
Pokojuowe zasługi dla kraju, np. odbudowa kraju po wojnie	2	1
Inne, np. ojciec był w wojsku carskim	3	1
Ogólniki	-	2
Trudno powiedzieć	-	2

*W 1999 roku pytanie brzmiało: Czy w Pana(i) rodzinie byli lub są ludzie, którzy brali udział w ważnych wydarzeniach historycznych? Jakże to były wydarzenia?

Miarą wiedzy o przeszłości rodziny jest również umiejętność określenia, skąd ona pochodzi. Badanych zapytaliśmy, czy orientują się, z jakiej miejscowości lub, szerzej, z jakich terenów pochodzą ich przodkowie. Prawie połowa respondentów (45%) ma taką wiedzę o swoich dziadkach. Jedna trzecia (34%) zna miejsce pochodzenia przynajmniej niektórych pradziadków, a nieliczni (4%) – jeszcze dalszych przodków. Mniej więcej co ósmy (13%) ma informacje jedynie o pochodzeniu rodziców, natomiast czterech na stu (4%) nic nie wie na ten temat.

CBOS

RYS. 5. Czy wie Pan(i), skąd – z jakiej miejscowości lub, ogólnie, z jakiego regionu, z jakich terenów – pochodzili Pana(i) przodkowie?

Wiedzy o pochodzeniu przodków sprzyja wyższe wykształcenie respondentów i współwystępujące z nim duże zainteresowanie historią rodzinną.

TABELA 8

Czy wie Pan(i), skąd – z jakiej miejscowości lub, ogólnie, z jakiego regionu, z jakich terenów – pochodzili Pana(i) przodkowie?	Czy interesuje się Pan(i) historią swojej rodziny, jej przeszłymi losami, czy też nie?		
	Zdecydowanie tak	Raczej tak	Raczej nie / zdecydowanie nie
w procentach			
Tak, ale wiem wyłącznie o pochodzeniu rodziców	5	10	22
Tak, wiem o pochodzeniu wszystkich lub niektórych dziadków	35	47	48
Tak, wiem o pochodzeniu wszystkich lub niektórych pradziadków	44	38	22
Tak, wiem o pochodzeniu jeszcze dalszych przodków	13	3	1
Nie wiem	3	2	8

Nieco większą niż inni wiedzę o pochodzeniu swoich przodków mają badani zamieszkujący tereny dawnego zaboru rosyjskiego, natomiast najmniejszą – mieszkańcy ziem należących przed zaborami do Niemiec.

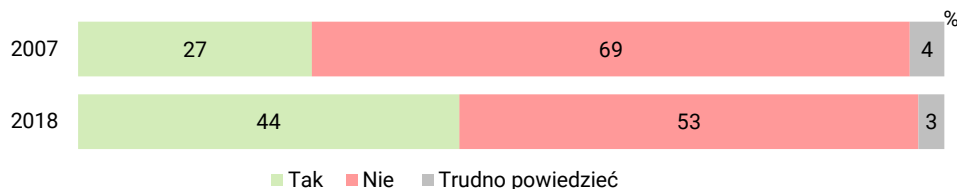
TABELA 9

Czy wie Pan(i), skąd – z jakiej miejscowości lub, ogólnie, z jakiego regionu, z jakich terenów – pochodzili Pana(i) przodkowie?	Zabory			Ziemie niemieckie przed zaborami
	pruski	austriacki	rosyjski	
	w procentach			
Tak, ale wiem wyłącznie o pochodzeniu rodziców	14	8	12	15
Tak, wiem o pochodzeniu wszystkich lub niektórych dziadków	46	48	40	50
Tak, wiem o pochodzeniu wszystkich lub niektórych pradziadków	34	37	38	26
Tak, wiem o pochodzeniu jeszcze dalszych przodków	2	3	5	4
Nie wiem	4	4	5	5

Interesowało nas również, jak często podejmowane są próby usystematyzowania rodzinnej historii – jej opisywania lub konstruowania drzewa genealogicznego. O tym, że ktoś z rodziny zajmował się odtwarzaniem drzewa genealogicznego lub opisywał rodzinne dzieje, mówi ponad dwie piąte badanych (44%). W ciągu ostatnich jedenastu lat odsetek osób, w rodzinach których podejmowano takie próby, wzrósł o 17 punktów procentowych. Możliwe, że popularność odtwarzania faktów z rodzinnej historii jest w pewnym stopniu powiązana m.in. z rozwojem i rozpowszechnieniem internetu, który znacznie ułatwia poszukiwanie i pozyskiwanie źródeł historycznych oraz kontakt z osobami mającymi podobne zainteresowania.

CBOS

RYS. 6. Czy ktoś z Pana(i) rodziny próbował odtworzyć drzewo genealogiczne rodziny lub opisywał rodzinne dzieje?

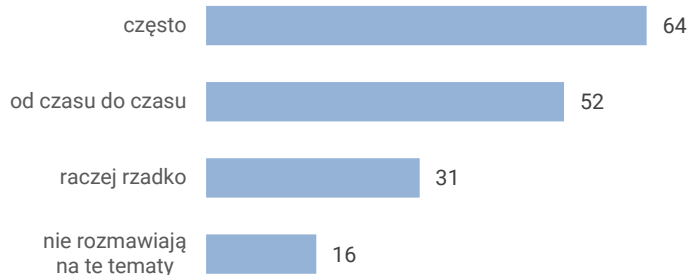

Powstawanie genealogii i opisów losów przodków koresponduje z prowadzeniem rozmów na ten temat w gronie rodzinnym. *In plus* wyróżniają się szczególnie rodziny, w których często debatuje się o przeszłości, natomiast *in minus* przede wszystkim te, w których wcale się o tym nie rozmawia. Próby odtwarzania rodzinnej historii, podejmowane samodzielnie lub przez kogoś z bliskich, częściej niż inni deklarują również respondenci z wyższym wykształceniem (55%) oraz mieszkańcy miast liczących od 20 tys. do 99 999 ludności (54%).

CBOS

RYS. 7. Odsetki osób deklarujących, że ktoś w ich rodzinie próbował odtworzyć drzewo genealogiczne lub opisywał rodzinne dzieje

wśród tych, którzy rozmawiają o przeszłości swoich rodzin:

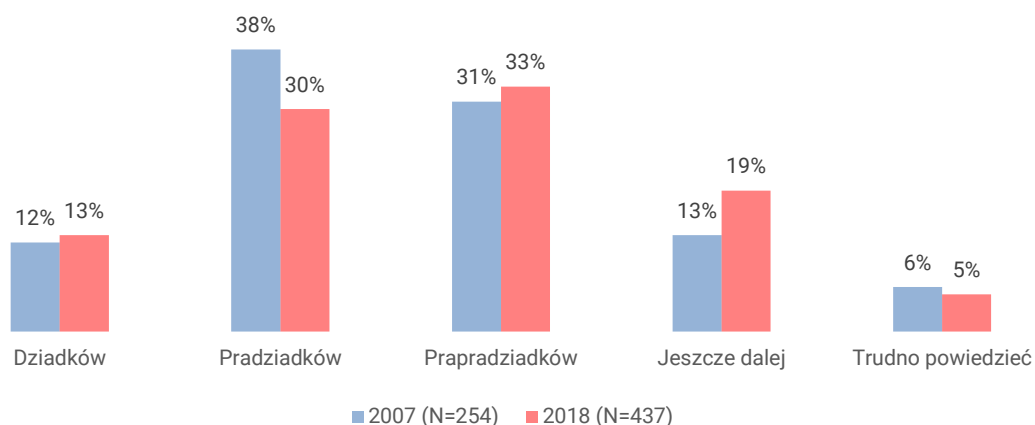

Wysiłki w zakresie odkrywania rodzinnej historii sięgają na ogół do pokolenia prapradziadków (33%) lub pradiadków (30%). Blisko jedna piąta (19%) badanych, w rodzinach których próbowano odtworzyć drzewo genealogiczne, deklaruje, że takie przedsięwzięcie zrealizowano w odniesieniu do jeszcze bardziej odległych generacji. W przypadku około jednej ósmej (13%) poprzestano na odtworzeniu dziejów rodziny do pokolenia dziadków. Można zauważyć, że obecnie nie tylko więcej Polaków niż jedenaście lat temu podejmuje próby odtworzenia dziejów rodziny, ale także więcej jest takich, których poszukiwania sięgają do dalszych pokoleń przodków niż prapradziadkowie, natomiast mniej osób niż w 2007 roku poprzestaje na ustaleniu faktów dotyczących pradiadków.

CBOS

RYS. 8. Do którego pokolenia odtworzono drzewo genealogiczne lub opisano historię rodzinną?

ODPOWIEDZI OSÓB, W RODZINACH KTÓRYCH PRÓBOWANO ODTWORZYĆ DRZEWO GENEALOGICZNE

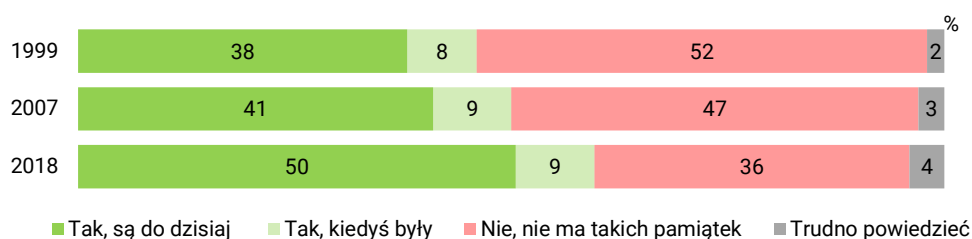
Większy zasięg poszukiwań, podobnie jak sama inicjatywa tworzenia rodzinnej genealogii, współwystępuje z dużą częstotliwością rozmów o historii prowadzonych w gronie rodzinnym oraz z wyższym statusem społeczno-ekonomicznym badanych.

PAMIĄTKI RODZINNE

Wprawdzie przechowywanie przedmiotów, które pozostały po przodkach, może wynikać z pobudek materialnych, z chęci posiadania cennych rzeczy, a także – w niektórych środowiskach – stanowić czynnik statusu, jednak na ogół świadczy o emocjonalnym stosunku do rodzinnej historii. Połowa badanych (50%) posiada w domu pamiątki rodzinne. Ponad dwie piąte (45%) obecnie nie ma takich przedmiotów, w tym co jedenasty (9%) wskazuje, że kiedyś był w ich posiadaniu. W porównaniu z wynikami dwóch poprzednich sondaży na ten temat – z końca lat 90. i z roku 2007 – widać wyraźne zwiększenie się liczby posiadaczy pamiątek rodzinnych, korespondujące prawdopodobnie ze wzrostem zainteresowania historią rodzinną, co nastąpiło w ostatnich latach.

CBOS

RYS. 9. Czy w Pana(i) rodzinie były lub są przechowywane jakieś pamiątki rodzinne?

Posiadanie pamiątek jest związane z wiekiem badanych, niektórymi cechami ich statusu społeczno-ekonomicznego oraz deklarowanym zainteresowaniem rodzinną historią. Pamiątki relatywnie często przechowują młodszy respondenci (od 18 do 34 roku życia), osoby najlepiej wykształcone, uzyskujące najwyższe dochody *per capita*, określające swoje zainteresowanie przeszłością rodzinną jako duże. Ponadto warto wspomnieć, że posiadaczami pamiątek rodzinnych nieco częściej są ci, którzy mają korzenie kresowe² (58% wobec 50% niemających związku z Kresami Wschodnimi).

² Deklarują, że sami urodzili się na dawnych Kresach Wschodnich (3%) lub że urodził się tam ktoś z ich przodków (15%).

TABELA 10

Czy w Pana(i) rodzinie były lub są przechowywane jakieś pamiątki rodzinne?	Czy interesuje się Pan(i) historią swojej rodziny, jej przeszłymi losami, czy też nie?		
	Zdecydowanie tak	Raczej tak	Raczej nie / zdecydowanie nie
Tak, są do dzisiaj	71	55	32
Tak, kiedyś były	8	12	6
Nie, nie ma takich pamiątek	20	31	55

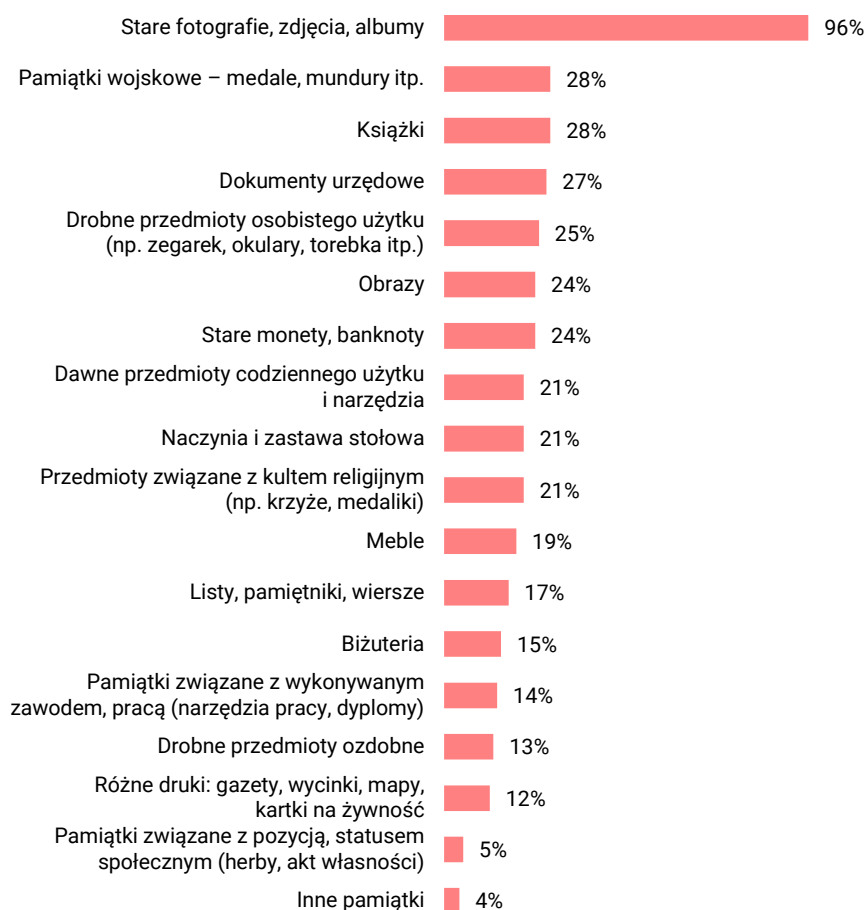
Pominięto „trudno powiedzieć”

Polacy przechowują w domach przede wszystkim pamiątkowe fotografie, stare albumy ze zdjęciami – aż 96% tych, którzy posiadają pamiątki rodzinne, wymienia tego rodzaju przedmioty.

CBOS

RYS. 10. Jakiego rodzaju są to przedmioty?

ODPOWIEDZI OSÓB, KTÓRE DEKLARUJĄ, ŻE MAJĄ PAMIĄTKI RODZINNE (N=497)

Procenty nie sumują się do 100, ponieważ ankietowani mogli podać więcej niż jedną odpowiedź

Po około jednej czwartej respondentów z tej grupy zachowało pamiątki wojskowe, takie jak medale, elementy umundurowania wojskowego (28%), książki (28%), dokumenty urzędowe (27%), drobne przedmioty osobistego użytku, np. zegarki, okulary, torebki (25%), obrazy (24%), stare monety, banknoty (24%). Mniej więcej co piąty (21%) przechowuje pamiątkowe przedmioty codziennego

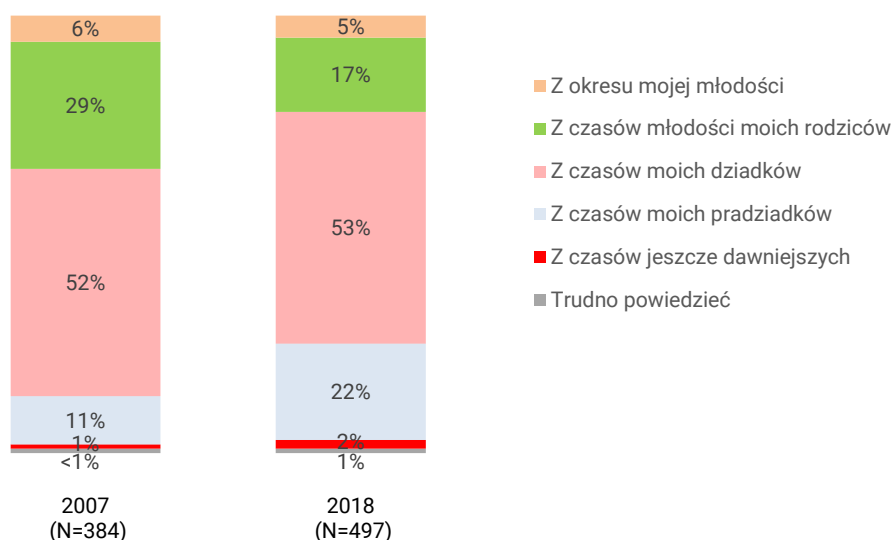
użytku, np. narzędzia, które służyły członkom rodziny, naczynia i zastawę stołową (21%), przedmioty związane z kultem religijnym (21%), meble (19%). Rzadziej jest to korespondencja, pamiętniki czy wiersze (17%), biżuteria (15%), pamiątki związane z wykonywaną pracą, np. narzędzia lub dyplomy (14%), drobne przedmioty ozdobne (13%), różnego rodzaju druki, np. wycinki z gazet, mapy, kartki na żywność (12%). Niewielu – ze zrozumiałych względów – ma pamiątki związane ze statusem społecznym, jak herby czy akty własności.

Osoby, które przechowują w domach rodzinne pamiątki, najczęściej twierdzą, że są one odziedziczone po dziadkach (53%). Więcej niż jedna piąta badanych z tej grupy (22%) przyznaje, że pochodzą one z czasów młodości pradziadków, natomiast nieliczni (2%) datują je na jeszcze dawniejsze pokolenia. Co szósty (17%) posiada pamiątki jedynie z czasów młodości rodziców, a co dwudziesty (5%) – z okresu własnej młodości. Porównując tegoroczny i poprzedni pomiar sprzed jedenastu lat można zauważyć, że w posiadaniu Polaków częściej są pamiątki po dawniejszych pokoleniach przodków: dwukrotnie większy odsetek osób niż w roku 2007 deklaruje, że ma je po pradziadkach, natomiast mniejszy – że pochodzą z czasów młodości rodziców.

CBOS

RYS. 11. Z jakiego okresu pochodzą te pamiątkowe przedmioty?

ODPOWIEDZI OSÓB, KTÓRE DEKLARUJĄ, ŻE MAJĄ PAMIĄTKI RODZINNE

Posiadanie pamiątek z okresu młodości własnej lub rodziców najczęściej deklarują najstarsi respondenci, mający 65 lat i więcej. Młodszy badani, w wieku 18–34 lata, relatywnie częściej niż starsi datują te przedmioty na czasy młodości pradziadków. Z kolei osoby mające od 35 do 64 lat częściej niż młodsze (a także najstarsze) twierdzą, że odziedziczyły pamiątki po dziadkach. Te zależności nie zaskakują, zważywszy, że musi upłynąć pewien czas, zanim dany przedmiot stanie się pamiątką, stąd u najmłodszych respondentów trudniej doszukiwać się pamiątek z własnego życia czy też z młodości rodziców, a w przypadku najstarszych – taką wartość mogą mieć przedmioty z czasów, kiedy oni sami byli młodzi.

TABELA 11

Wiek	Z jakiego okresu pochodzą najstarsze posiadane przez Pana(ią) pamiątkowe przedmioty?					Trudno powiedzieć
	Z okresu mojej młodości	Z czasów młodości moich rodziców	Z czasów moich dziadków	Z czasów moich pradziadków	Z czasów jeszcze dawniejszych	
w procentach						
18–24 lata	3	8	44	42	0	4
25–34	1	12	54	31	2	0
35–44	1	3	63	31	2	0
45–54	6	15	57	15	4	3
55–64	6	17	63	14	0	0
65 lat i więcej	12	45	35	5	2	2

Większość posiadających pamiątki rodzinne (74%) deklaruje, że przedmioty te mają dla nich wartość jedynie pamiątkową. Z kolei prawie jedna piąta (18%) przyznaje, że niektóre rzeczy są dla nich wartościowe głównie jako pamiątki, ale pewna część także z innych powodów, np. estetycznych lub użytkowych. W stosunku do pomiarów z roku 1999 i 2007 badani rzadziej akcentują wyłącznie pamiątkową wartość przechowywanych przedmiotów, nieco częściej natomiast twierdzą, że są one dla nich cenne z jeszcze innych powodów.

TABELA 12

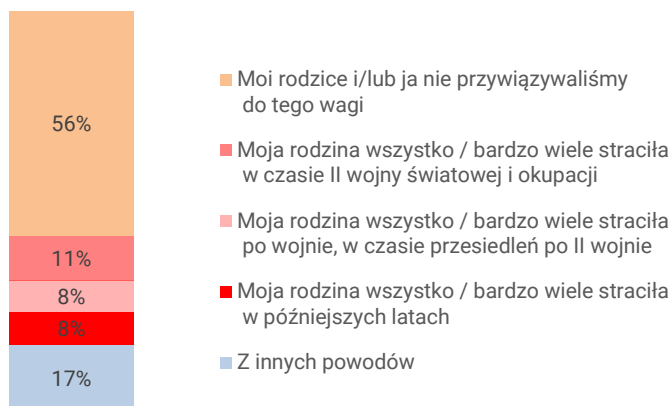
Czy te pamiątki rodzinne mają dla Pana(i) wartość głównie jako pamiątki właśnie, czy też głównie z innych powodów, np. jako cenne, ładne lub użyteczne przedmioty?	Odpowiedzi osób, które deklarują, że mają pamiątki rodzinne		
	1999 (N=424)	2007 (N=384)	2018 (N=497)
w procentach			
Tylko jako pamiątki	80	82	74
Głównie jako pamiątki, ale także z innych powodów	14	12	18
Niektóre jako pamiątki, a niektóre z innych powodów	3	4	6
Głównie z innych powodów	1	<1	1
Trudno powiedzieć	2	1	<1

Ze względu na postrzeganie rodzinnych pamiątek wyłącznie jako pamiątek właśnie wyróżniają się przede wszystkim ankietowani mieszkający na wsi, starsi i słabiej wykształceni, natomiast z innych względów cenią je relatywnie często respondenci najmłodsi oraz znajdujący się w złej sytuacji materialnej.

Badani, którzy nie posiadają pamiątek rodzinnych, uzasadniają ich brak najczęściej tym, że w rodzinie nie przywiązywano do nich wagi (56%). O utracie większości lub wszystkich przekazywanych w rodzinie przedmiotów mówi ponad jedna czwarta (27%), w tym 11% wskazuje okres II wojny światowej i okupacji, a po 8% – czasy powojennych przesiedleń lub późniejsze.

RYS. 12. Jak się Panu(i) wydaje, dlaczego w Pana(i) rodzinie nie ma pamiątek rodzinnych?

ODPOWIEDZI OSÓB DEKLARUJĄCYCH, ŻE OBECNIE NIE MAJĄ PAMIĄTEK RODZINNYCH, W TYM – ŻE KIEDYŚ BYŁY W ICH POSIADANIU (N=452)

Argument o nieprzywiązaniu wagi do pamiątek rodzinnych przeważa nie tylko wśród tych, którzy nigdy ich nie mieli, ale także wśród osób twierdzących, że kiedyś były one w ich posiadaniu. W tej drugiej grupie jednak znacznie częściej niż w pierwszej przyczyną była utrata rodzinnego majątku w różnych okresach historycznych (38% wobec 24%).

TABELA 13

Jak się Panu(i) wydaje, dlaczego w Pana(i) rodzinie nie ma pamiątek rodzinnych?	Odpowiedzi osób, które deklarują, że:	
	pamiątki rodzinne były kiedyś przechowywane	nie mają pamiątek rodzinnych
	w procentach	
Moi rodzice i/lub ja nie przywiązaliśmy do tego wagi	38	60
Moja rodzina wszystko / bardzo wiele straciła w czasie II wojny światowej i okupacji	13	10
Moja rodzina wszystko / bardzo wiele straciła po wojnie, w czasie przesiedleń po II wojnie	10	8
Moja rodzina wszystko / bardzo wiele straciła w późniejszych latach	15	6
Z innych powodów	24	16

Związani z Kresami Wschodnimi badani, którzy obecnie nie posiadają pamiątek, znacznie częściej niż pozostali wskazują na utratę odziedziczonych przedmiotów w okresie II wojny światowej oraz w czasie następujących po niej przesiedleń, rzadziej natomiast tłumaczą to nieprzywiązaniem do nich wagi.

TABELA 14

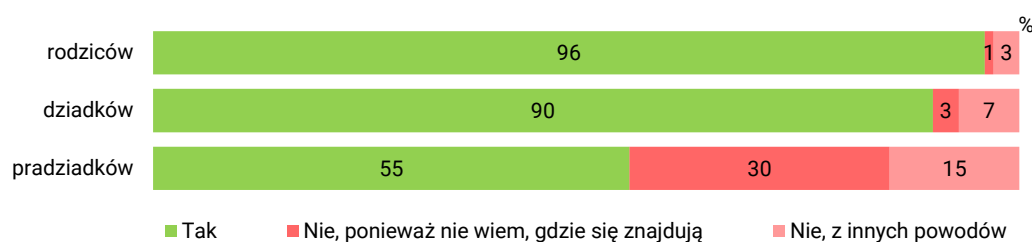
Jak się Panu(i) wydaje, dlaczego w Pana(i) rodzinie nie ma pamiątek rodzinnych?	Odpowiedzi osób, które urodziły się na dawnych Kresach Wschodnich lub urodził się tam ktoś z ich przodków	Odpowiedzi osób niemających kresowych korzeni
	w procentach	
Moi rodzice i/lub ja nie przywiązywaliśmy do tego wagi	37	59
Moja rodzina wszystko / bardzo wiele straciła w czasie II wojny światowej i okupacji	22	8
Moja rodzina wszystko / bardzo wiele straciła po wojnie, w czasie przesiedleń po II wojnie	19	7
Moja rodzina wszystko / bardzo wiele straciła w późniejszych latach	5	10
Z innych powodów	18	16

ODWIEDZANIE GROBÓW PRZODKÓW

Pamięć o przeszłości rodziny najpowszechniej wyraża się w odwiedzaniu grobów przodków. Niemal wszyscy dorośli odwiedzają groby rodziców (96%) i dziadków (90%). Ponad połowa (55%) odwiedza także groby pradziadków. Prawie jedna trzecia (30%) nie wie, gdzie pochowani są ich pradziadkowie. Odwiedzaniu mogił zmarłych przodków z pewnością sprzyja fakt, że, jak deklaruje zdecydowana większość Polaków (78%), groby ich antenatów znajdują się w ich miejscowości zamieszkania lub jej najbliższej okolicy. Dotyczy to grobów zarówno rodziców (nie odwiedza ich 9% osób deklarujących, że są one poza miejscem zamieszkania wobec 3% mających je w pobliżu), jak i dziadków (16% wobec 9%) oraz pradziadków (52% wobec 43%).

CBOS

RYS. 13. Czy odwiedza Pan(i) groby nieżyjących:

Z procentowania wyłączono odpowiadających „nie dotyczy, gdyż żyją”

Biorąc pod uwagę ostatnie dwudziestolecie, a nawet trzydziestolecie, można zauważyć wzrost zainteresowania Polaków historią własnych rodzin i przede wszystkim zwiększenie się ich wiedzy w tym zakresie. Sprzyjają temu niesłabnące dyskusje o historii Polski i Polaków oraz widoczny w ostatnich latach renesans adresowanej do szerokiego kręgu odbiorców twórczości, m.in. filmowej,

poświęconej tematyce historycznej. Znajomości losów rodziny sprzyjają również zmiany struktury społecznej związane ze wzrostem poziomu wykształcenia polskiego społeczeństwa. Status społeczno-ekonomiczny, oparty w znacznej mierze na wykształceniu, w istotnym stopniu określa zainteresowanie i wiedzę o losach rodziny. Jednocześnie sięgająca wielu pokoleń wstecz znajomość korzeni i historii rodziny sama w sobie może być czynnikiem statusu. Bodaj najbardziej spektakularna, jeśli chodzi o skalę, zmiana, jaka dokonała się w ciągu ostatnich kilku dekad, dotyczy wiedzy o losach dziadków lub wcześniejszych przodków. O ile pod koniec lat osiemdziesiątych taką wiedzę miała niespełna jedna trzecia dorosłych Polaków, a pod koniec lat dziewięćdziesiątych – dwie piąte, o tyle obecnie niemal dwie trzecie.

Opracowali

Beata Roguska

Michał Feliksiak